

## Gartnerimuséet i Beder, ville gerne have en beretning, om gartneriets historie.

Mine forældre, eller *vores*, vi blev efterhånden 8 børn, købte det lille landbrug i Sall i 1923. Der var 4 tdr. land.

Der var 2 køer, 1 hest (ca. 5-6 år). En god brønd med meget, og fint vand. Dengang med trærule, reb og en spand.

De dyrkede lidt korn og roer. Tærskede med plejl på lerstampet logulv.

Startede så op med en planteskole. Far fik lavet en stor bagagebærer, til sin cykel, så han kunne have planter, og redskaber med, når han tog ud for at anlægge haver, gravsteder, beplantninger osv. Jeg kan endnu huske hans cykel. Den havde en karbidlygte foran. (Jeg er født i 1937).

Cyklen havde han, til efter 2. verdenskrig. Den har båret ham meget omkring, i omegnen, ofte 5-10 km. fra hjemmet.

Hjemme blev der også plantet læhegn, frugttræer, frugtbuske. En håndpumpe ved brønden blev det også til, samt ikke at forglemme, -mistbænke. Mor har fortalt, at de også havde mange jordbær, som også kunne give godt hjemmesalg. Det var ikke noget folk selv, havde meget af i deres haver, på den tid.

Omkring 1935 fik de noget helt vildt, -et vandværk trukket af en petroleumsmotor. Alle naboer kom og så på, tiltrukket af larmen, da den blev startet. Nu var der blevet lagt vand ind i køkkenet, og desuden nogle haner på bænkepladsen, og én i det lille rum med gruekedlen, (vaskehuset).

Før havde mor stået ved brønden med storvasken. Det har sikkert været herligt svalt om vinteren. Det første lille drivhus, blev vistnok bygget samtidig med vandværket. Det var Jens Møllebygger fra Sall, der stod for det.

Smed Lemming fra Farre, stod for vandværket, og varmeanlæg i drivhuset.

Han havde et bestemt udtryk, som han ofte brugte, det var: *det passe vos!*

Jens Møllebyggers var en ynder af ordet, *sgu*. Kom man og spurgte Jens, om han kunne lave det ene eller andet, var man sikker på svaret: *ja, det ka' a sgu sajt!*

Nå, men med det lille drivhus, og en muret karm, med varme i, fra drivhuset, kunne der nu satses på de mere sarte kulturer, såsom isbegonia. Den blev der lavet i tusindvis af. Dertil cyklamen, samt forårets blomsterplanter.

Der var som sagt en varmtvandskedel i huset. Det var en rund støbejernskedel, købt brugt, hos Gartner Nielsen, Voldbyvej, Hammel, for den svimlende sum af 5 kr. Den fungerede stadig, da det gamle hus blev nedrevet, pga. råd i alt træværket, -af min bror Henry i 1973. Henry, og hans kone Anni, overtog gartneriet i Sall i 1966. Vores far og mor, købte et lille hus i Gjern. Far døde i marts 1972, og mor i november 1976.

(Hvor dyrt ikke købes til krone på bår, de snehvide hår!).

Grundtvig

## Lidt om arbejdet

Fik gerne et læs hestemøg, til de mistbænke, hvor der skulle sås porrer i marts. Først blev der lagt halm i bunden af mistbænkene, derefter hestemøg, det kunne give varme, nu et lag jord, og tilsidst ca. 5 cm. harpet jord, til at så porrerne i.

De andre mistbænke blev næsten lavet på samme måde. Ved udprikling til selleri i bænk, blev der mest brugt kogødning.

Ellers prikledte vi i mange år, direkte i bænk, både til kål, selleri, asters, lobelia og andre sommerblomster, beregnet på forårssalg.

Petunia og salvia, pottet i 3-tommers potter.

Ligeledes overvintrende blomkålsplanter, beregnet på tidlig udplantning.

Om efteråret blev mistbænkene tømt for jord, som blev lagt op i en vold i hveranden gang.

Bundhalmen var nu næsten blevet til muld. Det blev så kørt sammen i nogle dynger, til bl.a.

jordblandinger, sammen med Spagnum, samt gamle bøgeblade, som vi havde fået lov, at hente et læs af, fra skoven ved Kraglund-Pøt Mølle.

Men de seneste år gik man over til at prikles i plantekasser, og så sætte kasserne ud i mistbænkene.

Det var noget mere behageligt, for ryg og knæ.

Koldt kunne det også være, at ligge og prikles, i det tidlige forår. Selvom vi havde lavet en slags telt af halmmåtter, som kunne give læ. Halmmåtterne bandt vi ofte selv om vinteren. Helst af rughalm, som er langt og stift.

For at give et lille indblik i arbejdsgangen på gartneriet i Sall. Så er her et lille udpluk fra min dagbog november 1955, hvor jeg var elev derhjemme.

2/11 Blæst og klart. Morg. tp +1; Aft. tp -1

Taget rødbeder op, kørt dem til vinteropbevaring i en tom mistbænk. Dækket dem med halm.

3/11 Blæst og skyet. Morg. tp +5; Aft. tp +6

Ryddet tomater ud af drivhus. Gjort selleri i stand til auktionen i Århus.

4/11 Blæst og skyet. Morg. tp +3; Aft. tp. +5

Har været på fagskole i Århus

5/11 Stille og byger. Morg. tp +5; Aft. tp. +6

Været ved at sætte græstørv sammen i en dyng. Beregnet til jordblanding om et ½ til 1 år.

6/11

Søndag

7/11 Blæst og støvregn. Morg. tp +7; Aft. tp. +8

Gjort selleri og gulerødder i stand til auktionen i Århus, +pakket chrysanthemum til auktionen i Århus.

8/11 Stille og tordenbyger. Morg. tp +8; Aft. tp. +9

Vasket drivhus indvendigt, og fjernet visne blade af pelargonier.

9/11 Stille og tåge. Morg. tp +8; Aft. tp. +8

Kørt jord +møg af mistbænke, med trillebør. Far har sået begonia, semperflorens i kasser, i det lille drivhus.

10/11 Storm og regnbyger. Morg tp +7; Aft. tp. +8  
Været i skoven med vognmand, efter bøgeblade til jordblandinger.

11/11 Blæst-klart. Morg tp +8; Aft. tp. +9  
Lavet jordblandinger til bl.a. Begonia Semfe. Der blev brugt en bør sand, 5 børe bænkgjord, 5 børe blade, 3 børe gammelt møg fra mistbænke +2 baller Spagnum.

12/11 Blæst-diset. Morg tp +7; Aft. tp. +7  
Været ved at rydde mistbænke

I marken havde vi flere bede med stedmoder, nelliker, aurikler, til salg hjemme, samt til auktionen i Århus.

Pokkers masse jord, vi har sendt derud.

Ellers var det stikkelbær, jordbær og æbler, der blev sendt til Århus. Det var med Hammelbanen, senere med en vognmand.

Kål og porrer havde vi også en del af. De senere år måtte frugttræerne vige pladsen, pga. faldende priser. Så blev det især selleri, der afløste, desuden kom der flere drivhuse til. Det første var opstillet af mistbænkvinduer, på et træskelet. Det blev så taget i brug når forårsplanterne, var ved at være væk. Det blev tilplantet med tomat- eller agurkplanter. Sidst på efteråret blev de, så afløst af chrysantemun.

Sidst i 1940, og først i 1950, blev der bygget et par drivhuse til. Freja blev en af efterårskulturene i flere år, i de nye huse.



**Far og to af de koner der hjalp ham. Omkring år 1962.**

Til hjælp i gartneriet, havde de gerne en elev, og en af os børn, samt nogle kvinder fra egnen. De har gennem årene været en god hjælp. De var ikke sarte, hvad vejr og vind angår. At fremhæve den ene for den anden, ville være uret. For de var alle en god hjælp, og altid med et godt humør.

Husmand Carl Nielsen, var ligeledes til megen hjælp, når frugttræerne skulle sprøjtes, eller der skulle pløjes. Så kom Carl med sine islænderheste.

Hvad økonomien angik, så var den ofte noget anstrengt. Kørte tit på veksler om vinteren.

Undertiden tog far cyklen, og kørte ud til en eller anden gårdmand, og lånte 100, måske 200 kr., som de så nok, fik tilbage til foråret, måske i form af planter. Men mere end én gang, var der lukket for kredit i banken i Hammel.

Vores far har aldrig været forretningsmand. Der er en del bondekoner, der er gået hjem med en

blomst, uden at de betalte for den. De brugte snakketøjet. *Hvor æret dog noue kjøen blomster gartner. Ja -a håe it rigtig noe peng mæ i daw osv., osv.*

Det var nok muligt, at de ikke havde nogle penge. Men det havde mor og far sgu heller ikke. En gårdmandskone, som var kendt for sin påholdenhed, kom en forårsdag på sin cykel ud til os, for at købe kålplanter, selleri, porrer, sommerblomster til udplantning. Det var min søster, der fandt dem frem til hende. Hun havde skrevet op, på en seddel, hvad hun skulle have. Min søster undrede sig noget over de tal, der stod. Noget med 13 blomkålsplanter, 17 porrer osv. Altsammen ulige tal. Min søster tænkte så, at gårdmandskonen nok ikke havde plads til mere i haven, så hun fandt de bedste planter frem, -af det hele. Da det blev aften, ringede gårdmandskonen, og beklagede sig til far, over at kun lige havde fået det hun havde bestilt. Hun plejede da altid, at få mere end hun bestilte. Det blev alligevel far for meget, så han spurgte hvor mange æg ekstra, hun kom i kurven, når hun solgte æg til Brugsen. Det fik han vist ikke rigtig svar på.

De solgte også jord til omplantning af stueplanter. Jeg husker, at en kurvfuld kostede 50 øre. I halvtredserne blev prisen vist sat op til 1 krone. Men mere end én gang, har jeg hørt folk sige, når de havde fået kurven fyldt, *Nå, for soren gartner, nu har jeg glemt, at få min pung med.* Ja, vi burde jo have tømt kurven igen; men så'en var far ikke. Så de fik lov at gå med jorden, uden at betale. (Kæltringe er der allevegne).

Nå, men nu har jeg prøvet, sådan i grove træk, at riste en minderune over mine forældre, og deres virke derude i Sall. Der kunne selvfølgelig fortælles meget mere om glæder, sorger osv. Denne form for gartneri, synger nu, på tærsklen til et nyt årtusinde, på de sidste strofer. I dag skal alt gå så fandens stærkt, og effektivt. Men måske sætter vi noget til i farten, og jaget efter profitten.

Jeg vil slutte med et vers af Hans Hartvig Seedorff Pedersen

Hvert rige hvis søjler er styrtet,  
hver time, der lever og er,  
har kæmpet sig frem imod lyset  
ved kraften, den lånte hos jer.  
Til sejr eller nederlag lænket,  
igennem årtusinders storm;  
De hundrede tusinde hænder  
gav tanken og tiderne form.

Niels Chr. Henriksen  
(Efteråret 1999)

Været i skoven med vognmand, efter bøgeblade til jordblandinger.

11/11 Blæst-klart. Morg tp +8; Aft. tp. +9

Lavet jordblandinger til bl.a. Begonia Semfe. Der blev brugt en bør sand, 5 børe bænkbjod, 5 børe blade, 3 børe gammelt møg fra mistbænke +2 baller Spagnum.

12/11 Blæst-diset. Morg tp +7; Aft. tp. +7

Været ved at rydde mistbænke

I marken havde vi flere bede med stedmoder, nelliker, aurikler, til salg hjemme, samt til auktionen i Århus.

Pokkers masse jord, vi har sendt derud.

Ellers var det stikkelbær, jordbær og æbler, der blev sendt til Århus. Det var med Hammelbanen, senere med en vognmand.

Kål og porrer havde vi også en del af. De senere år måtte frugttræerne vige pladsen, pga. faldende priser. Så blev det især selleri, der afløste, desuden kom der flere drivhuse til. Det første var opstillet af mistbænkvinduer, på et træskelet. Det blev så taget i brug når forårsplanterne, var ved at være væk. Det blev tilplantet med tomat- eller agurkplanter. Sidst på efteråret blev de, så afløst af chrysantemun.

Sidst i 1940, og først i 1950, blev der bygget et par drivhuse til. Frecia blev en af efterårskulturene i flere år, i de nye huse.

Til hjælp i gartneriet, havde de gerne en elev, og en af os børn, samt nogle kvinder fra egnen. De har gennem årene været en god hjælp. De var ikke sarte, hvad vejr og vind angår. At fremhæve den ene for den anden, ville være uret. For de var alle en god hjælp, og altid med et godt humør.

Husmand Carl Nielsen, var ligeledes til megen hjælp, når frugttræerne skulle sprøjtes, eller der skulle pløjes. Så kom Carl med sine islænderheste.

Hvad økonomien angik, så var den ofte noget anstrengt. Kørte tit på veksler om vinteren.

Undertiden tog far cyklen, og kørte ud til en eller anden gårdmand, og lånte 100, måske 200 kr., som de så nok, fik tilbage til foråret, måske i form af planter. Men mere end én gang, var der lukket for kredit i banken i Hammel.

Vores far har aldrig været forretningsmand. Der er en del bondekoner, der er gået hjem med en blomst, uden at de betalte for den. De brugte snakketøjet. *Hvor æret dog noue kjøn blomster gartner. Ja -a hâe it rigtig noe peng mæ i daw* osv., osv.

Det var nok muligt, at de ikke havde nogle penge. Men det havde mor og far sgu heller ikke.

En gårdmandskone, som var kendt for sin påholdenhed, kom en forårsdag på sin cykel ud til os, for at købe kålplanter, selleri, porrer, sommerblomster til udplantning. Det var min søster, der fandt dem frem til hende. Hun havde skrevet op, på en seddel, hvad hun skulle have. Min søster undrede sig noget over de tal, der stod. Noget med 13 blomkålsplanter, 17 porrer osv. Altsammen ulige tal. Min søster tænkte så, at gårdmandskonen nok ikke havde plads til mere i haven, så hun fandt de bedste planter frem, -af det hele. Da det blev aften, ringede gårdmandskonen, og beklagede sig til far, over at kun lige havde fået det hun havde bestilt. Hun plejede da altid, at få mere end hun bestilte. Det blev alligevel far for meget, så han spurgte hvor mange æg ekstra, hun kom i kurven, når hun solgte æg til Brugsen. Det fik han vist ikke rigtig svar på.

De solgte også jord til omplantning af stueplanter. Jeg husker, at en kurvfuld kostede 50 øre. I halvtredserne blev prisen vist sat op til 1 krone. Men mere end én gang, har jeg hørt folk sige, når de havde fået kurven fyldt, *Nå, for søren gartner, nu har jeg glemt, at få min pung med.* Ja, vi burde jo have tømt kurven igen; men så'en var far ikke. Så de fik lov at gå med jorden, uden at betale. (Kæltringe er der allevegne).



"Stranden", Glostrup den 8. oktober 1922. Mor, far og Oskar, som er 7 mdr. gammel.

Vores far har også arbejdet hos Bruuns. Han og mor har boet i en lille lejlighed, i et hus som hørte til gartneriet. Der blev Oskar født. Alle vi brødre har arbejdet hos Bruun. Jeg kom til at bo i selvsamme stue, min far og mor havde beboet.

Nu er det hus revet ned, - Køgevej skulle udvides.

Hvad jeg kan huske om Børge er, at han lavede fælder, og håbede at fange mår i dem. Men det var mere vores, og naboens kat, der gik i dem, hvilket han var godt gal over.

Han brugte vist døde mus eller gråspurve, som lokkemad.

Men min søster Gerdas barneår, har jeg ikke rigtigt nogen erindring om.

Det er underligt nok for hun var der jo. Men jeg kan huske, at hun havde mig med på cykel til Hammel.

Vi besøgte mor på sygehuset. Det har nok været, da hun fik Anne Marie.

Da vi kørte hjemad, holdt Gerda på broen over banen, ude i skoven, og spurgte om hun skulle smide mig ned på banen. Det har jeg jo nok sagt nej til, (det er ikke nemt at være bette).

Men ellers kan jeg huske, at både Børge, Henry og Otto havde kaniner, og vist også engang marsvin. Henry havde også køer. Det var runde brændestykker, med et stykke snor i den ene ende.